

A legjobb irányokból

Fülöp László: Közelítések Krúdyhoz

Gyakorta és jogosan panaszolták föl a szerző újabb időkben keltezett kritikái a honi prózapoétikai kutatások erőtlenségét és lendülethiányát, nemkülönb a mégis létező – bár meglehetősen gyér – kezdemények és eredmények adaptációjának lassúságát a konkrét művek (regények s novellák) s a nagy elbeszélői életművek interpretációjában. Mialatt látványosan megugrott a kiemelkedő lírai oeuvre-ök iránti tudományos érdeklődés, s emlékezetes teljesítmények sokaságát produkálta a verselmélet teóriája és praxisa, senyvedt, vesztetelt avagy mégis tetován mozgult előbbre az epika analízisének módszertana és gyakorlata. Lemaradásunk e téren – ekként Fülöp László verdiktje – mind kínosabb és kiáltóbb, hiszen (eltekintve a szórványos kivételektől) nélkülözünk kell legnagyobb epikusaink munkásságának valóban korszerű feldolgozását csakúgy, mint az egyes regények és novellák példaadóan modern interpretációját, továbbá a műnem és a műfajok XX. századi történetének – akár egy-egy kisebb periódusra terjedő – alapos és autentikus bemutatását. Lehangelő láttelelet ez, ámde – sajnos – igaz. Várhattuk, hogy a kutató nem éri be a bajlátó felismerések és figyelmeztetések ismételtetésével (noha ez is lehet érdem önmagában), hanem vállalja az oly sürgetően időszerű hiánypótlás egy részét. Nem is csalatkoztunk, elanynyira, hogy az előkészületek és az

igény méreteit sejtető részpublikációk után kezünkben immár a Krúdy-monográfia, s tudomásunk szerint egy, évtizedek óta hasztalan áhított Kaffka-könyv megjelenése is közele sen várható. Korai volna ez utóbbiról bármit is mondanunk (holott színvonalát sejtetik már az eddig közreadott mutatóanyagok), annál inkább kötelességünk a *Közelítések Krúdyhoz* című vállalkozás megmérése. Hálás és öröms a feladat, bocsássuk is előre tüstént vélekedésünk summáját: Fülöp László könyve kiváló, a kor színvonalán álló alkotás. Elméleti alapozásában felkészült és igényes, anyagát fölényes biztonsággal birtokolja, filológiailag roppant alapos és megbízható, következtetéseiben mindig távlatos. Az átfogó, bizonyító példák garmadáját az életmű egészéből gyűjtő fejezetek a regényelemző egységekre mutatnak át, növelvén s kitérítvén amazok hitelességét és érvényét, az előtérbe került könyvek interpretációi pedig a háttérre siklatják vissza a tekintetet, láttatván, érzékeltetvén a közeget, amelyből a mintaművek vétettek. Harmonikusnak s mindenképp optimálisnak tetszik a szerző választotta monográfiaépítő megoldás, s a magunk részéről a kötet – Fülöp Lászlótól mentegetőddöz szerénységgel említett – „töredékes” voltát is óhatatlannak, majdnem szükségszerűnek gondolnók. Lehet-e egy Krúdy-méretű és -komplexitású életműről másként könyvet írni, mint töredékesen?

Különös, hogy ezt a monográfiát egy, pályafutását hajdan a mai magyar irodalom (legkivált a líra) vizsgálatával kezdő kutató tolla konceptuálta. Bizonytalán megérne némi fáradságot és meditációt annak kiderítése, miért vált át nemzedékünk egyik jelese, az *Élő költészet* című tanulmányfüzér s egy kitűnő Pilinszky-könyv József Attila-díjjal is elismert és ösztönzött szerzője a kortársi líra értő elemzéséből a század első felének epikájára, miért húzódik vissza a jelen fürkészője mind jobban egy korábbi periódus irodalomtörténetébe. Aligha pusztán véletlen ez, csupán személyes indítékokkal bajosan magyarázható (kivált, hogy a generáció más tagjainál is megfigyelhető e tendencia, szemlélhető ugyanez az érdeklődés-módosulás és „visszavonulás”). Vannak föltevésünk e tünet megokolására, ámde Fülöp László indokait nem ismervén, minek hozakodnánk elő velük. Tény, hogy irodalomtörténet-írásunk számára egyértelmű nyereség az ő váltása és „hátralépése”, amiként tény az is, hogy Krúdy-monográfiája az ún. „debreceni iskola” legjobb teljesítményei közül való, annak elméletét és gyakorlatát demonstrálja. Barta János, e tudományos műhely alapítója, nesztora, mindmáig sugárzó hatású centruma ekként körvonalazta az alapelveket: *„Összeköt benmünket az, amit élményi esztétikának szoktak nevezni. Megvannak ugyan az esztétikai és poétikai alapfogalmaink – kinek-kinek egyéni változatban –, de sohasem a fogalmakból indulunk ki, hanem mindig a mű egészéből; első-sorban azt akarjuk élményi szinten felfogni, amit a műalkotás maga akar mondani nekünk... A mi módszerünk(nek)... a műközpontú elemzés vagy a műközpontú esztétika volna a legközérthetőbb megjelölése.”* Mily termékenyítő e koncepció s e gyakorlat, szemlélteti immár a Krúdy-könyv

is. Fülöp László a mű- és életműélmény ujjszámításához igazodik mindenkori. Befogadja – értőn, érzékenyen – az alkotásokat, nem ő akar hideg számítással, előfeltevések sokaságával beléjük nyomulni. Nem a műveket törli, nyomorítja esztétikai-poétikai alapfogalmaihoz, hanem a fogalmakat finomítja a művekhez. Ő rezonál Krúdyra, nem Krúdyt rezonáltatja önmagára. Tudományos készsége, apparátusa nem befödi, hanem kibontja a műveket s az életművet. Vonzó megoldás ez, s az eredmény a szerzőt s a debreceni iskolát egyszersmind igazolja. Barta János, a mester nem csupán néhány hivatkozás erejéig van jelen e munkában, hanem – s ez a jóval fontosabb – ihlető szellemiségével. Nagy készségű, szuverén látású irodalmár Fülöp László, Krúdy-könyve sem nélkülözi az eredeti s egyéni veretét, közelítésmódjában, eszköz- és szempontrendszerében, fogalomkészletében, stílusnyelvében mégis benne rejtezik egy tudományos műhely inspirációja.

Olvasatunkban – az eddigiek miatt is – szerény, ám határozott szavú vitairatként él a *Közelítések Krúdyhoz*. Kimondatlanul is perlekedik a tudományunk számos művelője által preferált és abszolutizált szcientizmussal, az egzaktitás (helyenként inkább álegzaktitás) túlhajtott divatjával. E praxishoz képest – kölcsönözve a könyv egyik szavát – „moderálnak” minősíthetjük Fülöp László epikaelemző gyakorlatát. Korszerű és szakszerű akar lenni ő is, ámde nem az olvasmányosság rovására. Műve nem laboratóriumok hűvös levegőjét, képletek személytelenségét árasztja, hanem az élmény melegét, s benne lüktet a kutatás, a fölfedezés öröme, szellemi izgalma. Nem dobálódzik fölösen fontoskodó aspektusokkal, nem zsonglörködik diadalittasan frissen felkapott terminusokkal, annál nagyobb gondja van az elegáns (Krú-

dyhoz is méltó) szövélyasztásra, az érzékletes, árnyalatos gondolatfűzésre. Művészetnek, alkotásnak is tekintti tudományát. Esztétikai felfogását sem igazítja a legújabb divatokhoz. Nem abszolutizálja Krúdy műveiben a *teremtés* gesztusát – holott ennek volna keletje manapság –, nyomaték-kal hangoztatja inkább a *tűkrözés* (gyakran nagyon is áttételes) formáinak meglétét. Csöndes s tán szándék-talan polémia mindez; bátorság és autonómia kell hozzá a szakmai köz-vélemény egy részének fitymálása, korántsem gyengéd ízlésterrorja közepett.

Vitairatnak tekinthető ez a könyv azokkal szemben is, akik – érthető, ám túlhajtott mohósággal – az epikai modernség előfutáraként, tulajdon törekvéseik öseként sajátítják ki Krúdyt. Fülöp László szem tagadja, hogy *A vörös postakocsi* szerzője rengeteget lazított a hagyományos-klasszikus regény építésének (a pozitívizmusból gyökerező) oksági elvén, ma divatos szóval élve: eredendően kombinatív-metonymikus struktúráján, viszont jellemző módon „A romantikus eseményszervezés és helyzetteremtés példájá”-nak tartja a *Hét Bagoly* amáz epizódját (Józsiás és Zsófia az úszó jégtáblán), amelyet egy fiatal elmélet-író munkája „A metaforikus funkció kiteljesedésének” diadalaként ünne-pel. Nem zárja ki egymást a két ér-telmezés, ámde a Fülöp Lászlóé tet-szik megalapozottabbnak s elfogadha-tóbbnak. Akkor pedig egyértelműen övé az igazság, amidőn a Krúdy-féle időkezelés bergsoni lényegét, „forra-dalmi újdonságát” hírelők ellenében részint az ily irányú alap kutatások és bizonyító eljárások hiányára figyel-meztet, részint meg a *Boldogult úr-fikoromban* mintaszerű elemzésével igazolja: e regény időjátékaiban „... kevés a bergsonizmusra emléke-zető tünet”, az írói megoldás koránt-

sem szélsőségesen merész, inkább „mo-deráltnak” minősíthető.

A monográfia legnagyobb érdemei közül való (s vitairatként funkcionál e vonatkozásban is), hogy az *igazi* Krúdyt kívánja megmutatni. Ne szé-pítsünk: beborítják az író-t a közhe-lyek, a félreértések, a hiedelmek ré-tegei. Nem a valódi arc, hanem az ábrándos álomlátó, a gordonkázó, a ködlovag képe rögzült a köztudatban. Mily szívóság e nem alaptalan, épp csak egyoldalú vélekedések, igazolja a legfrissebb keltezésű példa, a szá-zadforduló irodalmában is kitűnően tájékozott művelődéstörténész, *Hanák Péter* tollából: „*Krúdy igazi lényében társadalmon kívüli volt, maga, akár-csak álmatag és élvezeteg bösei, a múlt-ba telepített álomvilágban... látomá-sokban élt*” (*A kert és a műhely*. In: *Újbold – Évkönyv*, 1986/1.). Na-gyon is jogos tehát Fülöp László el-szánása, hogy e féligazság kiegészíté-seként – ő idézi *Pamlényi Ervin* for-dulatát – „a másik Krúdy” arcát is a tudatunkba vesse, téve az álomlá-tó író mellé az ábrándtalan valóság-ismerőt, vetítve a csillogó felszín mö-gé a szerző „mélyvilágát”. Kötetének áttekintő fejezetei e törekvés jegyé-ben szerveződtek, s bennük a – föl-tehetően nem minden szakmabelinek tetsző – montázstechnikát mozgósító, idézethalmozó, *leíró* passzusok, vala-mint a tényanyag fölé emelkedő, *elemző* szegmentumok ügyes kombi-nációját szemlélhetjük. A megoldás optimális, bizonyító erejét aligha ta-gadhatnók. Az átszellemülten gordon-kázó, lírai futamok és „áriák” ma-gasába szökkenő Krúdy pendant-ja-ként feltűnik a komor, illúziótlan életlátó. Nem teljességgel töretlen utakon jár a monográfus, amidőn az író mélyvilágába bocsájtkozik. Ösz-tönzést kapott – a könyv is tudatosít-ja – az előtte jártaktól, legkivált *Szabó Edétől* és *Bori Imrétől*. Ez utóbbi vezette Fülöp Lászlót például

a „moralista-szociológus” Krúdy tüzetes elemzéséhez, ámde kettejük munkájának különbségét föltétlenül regisztrálnunk kell. Szemben az újvidéki irodalomtörténész gyakorta öncélú ötletparádájával, fesztelen és fedezetlen társításaival, a debreceni tudós mindenkor szigorúan ténytisztelő és dokumentatív, asszociációiban és analíziseiben csakis az ellenőrzött és megalapozott következtetéseknek van helye. A kiindulópontjában sokszor revelatív Bori-koncepció mindig valós dimenziókba térül s mozog tovább Fülöp Lászlónál. Ha nem övé is az alapötlet, vizsgálataiban a saját nyomvonalán halad.

Még két vonatkozásban tartjuk vitairatnak a monográfiát, s e kettőben már nem vagyunk maradéktalanul azonosak a szerzővel. Fülöp interpretációjában – jól érezhető – 1918 utánra esik az életmű súlypontja. Nem épp jogtalan polémia ez egynémely korábbi föltevésekkel s értékelésekkel, a magunk részéről mégis úgy találnók: több figyelmet s elismerést érdemeltek volna az 1910 és 1918 között született művek, *A vörös postakocsi* és a *Szindbád*-történetek legkivált. Feltűnik továbbá, hogy korántsem mennyiségükhöz és minőségükhöz illetően említettek e könyvben Krúdy novellái. Csupán az áttekintő fejezetek idézetanyagában jut hely nekik, ott is másodrendű. Fülöp László mintha tudatosan hanyagolná, nyilvánvalóan leértékelné a műfajt a regényhez képest. Egy helyütt – *Lukács György* ismert nézetéhez csatlakoznék? – a novellák „... rendszerint részlegesebb és töredékesebb megjelenítés”-ét emlegeti. Vitára nem lévén itt terünk, jelezzük csupán: idegen tőlünk e minősítés, Krúdy novellaremokléseinek sokaságára pedig aligha kell felhívni a monográfius figyelmét.

Az ellenvetésekhez, kritikus megjegyzésekhez érkezvén. Feltűnt, hogy

a monográfia alig ejt szót a Krúdy-hagyaték értékelegységének, erős színvonalhullámszásának tényéről, még kevésbé e jelenség lehetséges okairól. Úgy találjuk: Fülöp László a kelleténél jóval kevesebbszer mutat rá az életmű kapcsolódásaira, érintkezési pontjaira más írók (elődök és kortársak) oeuvre-jével. Csupán a Kaffka Margit-párhuzamot dolgozza ki meggyőzően, *Jókai* és *Mikszáth* sokáig élő inspirációjának nyomai elmosódnak, Móricz neve igazából indifferens megjegyzésekben bukkan elő stb. Krúdy így a valóságosnál is magányosabb, elszigeteltebb tüneménynek tetszik a századelő magyar irodalmában. Továbbra sem vagyunk egy nézetten a szerzővel a *Palotai álmok* főhősének megítélésében (167.), s hadd utaljunk a monográfia egy félrefogására, illetőleg tollhibájára. Ellentétben Fülöp László állításával (142.), akad olyan regény az életműben, amely pereskedési hercehurcára építi a maga eseménysorát: az *Andráscsik örököse* ez. Alvinczi Eduárd egyik anekdotikus cselekedetének, illetve „monarchikus áhítatának” hosszan idézett passzusai (238., 240–241.) pedig nem *A vörös postakocsi*, hanem az *Őszi utazások a vörös postakocsin* című regényben találhatóak.

Függetlenül e néhány bíráló kitéltől, elismerésünk teljes. Izgalmas, emlékezetes, nagy súlyú produkció a *Közelítések Krúdyhoz*. Egy ösztönöségében is elementáris tehetségű, főként a regényműfajban sokat újító, szubjektív epikus hiteles portréját bontakoztatja ki előttünk, kiből – többször rámutat a monográfia – hiányzott ugyan az intellektualizmus adottsága, a „gondolatélményi”, ontológiai eszmélkedés képessége, műveinek átlirizált „lehangulati-életérzési” futamaiban és rétegeiben mégis a lét, az emberi sors borzongató titkainak közelébe férközhetett. Föltárul a könyvben Krúdy hagyatékának alap-

vető dichotómiája, a csillogó felszín ellenpontozó mélyrétegek komorsága. A Fülöp-vizsgálta témák és jelentésvetületek mindenkor ezt a kettősséget igazolják. Rengeteget okulhat a további kutatás a szerző oly megállapításaiából, mint amely az emberlétnek szerepként való felfogását bizonyítja Krúdy műveiben, avagy az író teremtette hősök eredendő és végleges monadikusságára, csaknem mindig reménytelen exodusvágyainak típusaira, variációira, a figurák eudémonikus hangoltságára, s ennek ellentétéként sorsszerű boldogtalanságukra vonatkozik. Számunkra fontos volt a felismerés, hogy a dzsentritéma csak ritkán hívja elő Krúdy lirizáló hajlandóságait,

az e társadalmi réteghez tartozó hősök többségének pedig pusztán „novellalét”-et biztosít az epikus. A regények jelenetelvű építéséről, az író elbeszélésmódjának, narrációjának jellemzőiről elhangzó fejtegetések nemkülönben tanulságosak.

Jól összefogott, arányos, tartalmas, szép könyv a *Közelítések Krúdyhoz*. Úgyesen zárja az okfejtést a szerző három, a témához illeszkedő kritikája, s még a címlap is stílusos és illúziókeltő. Nem hatásvadász szándék dik-tálja hát zárófordulatként: a Fülöp László adta közelítések gyakorta megérkezésnek tetszenek. (Szépirodalmi)

LÖRINCZY HUBA